MİLLÎ EĞİTİM

TEMMUZ
AĞUSTOS
EYLÜL
1999
SAYI
143

EĞİTİM-SANAT-KÜLTÜR

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUNUN 700. YILI

700

MİLLÎ EĞİTİM

EĞİTİM-SANAT-KÜLTÜR

3 AYDA BİR YAYINLANIR
TEMMUZ-AĞUSTOS-EYLÜL 1999
Sayı:143
ISSN 1301-7669

Millî Eğitim Bakanlığı Adına Sahibi
Yayımlar Dairesi Başkanı
Dr. Bekir TURGUT

Yazı İşleri Müdürü
Cemâl Kâmil ELBEG

Teknik Sorumlu
Ethem BARAN

Haberleşme ve Koordinasyon
Sedef AKKAPLAN

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Cihat ÖZÖNDER, Prof. Dr. Mustafa TAN,
Prof. Dr. Refik TURAN, Prof. Dr. Cemâl KURNAZ
Doç. Dr. Tayyip DUMAN, Ali KARAÇALI

Yönetim Merkezi
Yayımlar Dairesi Başkanlığı
Teknik Okullar ANKARA
e-mail:yayim@meb.gov.tr
http://www.meb-yayimlar.gov.tr
Tel:(0 312) 213 45 04-213 65 12
Fax: 0 (312) 212 46 68

Gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez. Yazıların muhtevasından yazarları sorumludur. Millî Eğitim adı anılmadan alıntı yapılamaz.

Dizgi
Millî Eğitim Basımevi-ANKARA

Baskı
Millî Eğitim Basımevi-ANKARA

Millî Eğitim Bakanlığı Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 09.03.1998 gün ve 1408 sayılı oluru ile 10.000 adet basılmıştır.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI:3279
SÜRELİ YAYINLAR DİZİSİ:117

İÇİNDEKİLER

Tarih Güvenli Bir Gelecek İçindir / **Dr. Bekir TURGUT** 2
Bilgiye Dayalı Uygarlık / **Metin BOSTANCIOĞLU** 3
Osmanlı'nın Cumhuriyetle Buluşması / **Bener CORDAN** 4
Tarih Anlayışımız / **Necdet ÖZKAYA** 5
Tanzimat Fermanı'nın Siyasî ve Hukukî Niteliği / **Ahmet ERDOĞAN** 7
"600. Kuruluş Yıl Dönümüne Ait Bir Belge" / **Bekir TURGUT** 8
Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer'in Yetişmesi ve Meslek Hayatı / **Yahya AKYÜZ** 12
Osmanlı Tuğralarına Eleştiri Açısından Bir Bakış / **Nihat BOYDAŞ** ... 33
Osmanlı Modernleşmesi / **Prof.Dr. Süleyman Hayri BOLAY** 38
Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Modernleşme Çabaları / **Mehmet ATAY** 42
Hukukun Üstünlüğü ve Şeyhülislâm Kurumu /**Nevzat KÖSEOĞLU** .. 49
Osmanlılarda Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma / **Tayyip DUMAN** ... 52
İdâdilere Öğretmen Alımı ve Orijinal Bir Sınav Belgesi / **H.Hüseyin DİLÂVER** 61
Osmanlı'da İzciliğin Paramililer Görünümü / **Suat KARAKÜÇÜK** ... 65
Osmanlı'da Bir Meslekî Eğitim ve Çocuk Esirgeme Kurumu : Dârülhayr-ı Âli / **Cemil ÖZTÜRK** 76
700. Yılında Osmanlı / **Aylanur ATAKLI** 85
Osmanlı Devleti'nde Yabancı Uzmanlar Aracılığıyla Batılaşma çabaları / **Mustafa ŞAHİN** 87
Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlılar'da "Felsefe"/ **Ülker ÖKTEN** .. 91
Osmanlı Hereke Fabrika-î Hûmayunu ve Bugünkü Hereke Halıcılığı / **Aysen SOYSALDI** 97
Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadınların Eğitimi / **Şefika KURNAZ** 99
Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tarih Anlayışında Kurumlaşma / **Kemal KOÇAK** 112
XVI. Yüzyılda Bir Güney-Doğu Anadolu Kasabası Olan Rumkale'de Eğitim / **Ali YILMAZ** 118
Kuruluşundan Ortadan Kaldırılışlarına Kadar Olan Süre İçerisinde Medreseler / **Mustafa ŞANAL** 123
Darülfünun'un Kuruluşu ve Gelişimi / **Yücel GELİŞLİ** 129
Anadolu'da Babailik ve Osmanlı Dönemi Celâlî Hareketleri / **Tahir Erdoğan ŞAHİN** 132
Özel Okul Yöneticilerinin Toplam Kalite Yönetimine İlişkin Bilgi Düzeyleri / **Neşe SONGÜR** 135
Türk Çocuklarından Kosovalı ve Sırp Çocuklarına 139
Grafik Sanatı ve Eğitimi / **Emel YILMAZ** 141
Tırmanış Şiirleri III / **Arif AY** 142
Yas Tutmuyoruz / **Mustafa ÖZÇİÇEK** 143
Atatürk Marşı / **Nadir ŞENER** 144

Osmanlı Devleti'nde Yabancı Uzmanlar Aracılığıyla Batılılaşma Çabaları

Yrd.Doç.Dr.
Mustafa ŞAHİN (*)

Osmanlı Devletinde güçsüzlüğün farkına varıldığında, Batıya karşı bir öykünme başlamıştır. O dönemin güçlü ve tek örnek ülkeler grubu olan Batı'ya karşı öykünme devleti tekrar eski ihtişamına ya da hiç olmazsa diğer ülkelerle denk bir duruma getirmeye yöneliktir. Görkemliliğe tekrar ulaşmanın yolu, istenmese de Batılılaşmadan geçmektedir.

Batılılaşma uğraşı yalnızca Osmanlı Devleti'ne özgü bir davranış değildir. 17. yüzyıldan sonra Rusya ve Japonya yabancı uzmanlardan yararlanarak çağdaşlaşma örneği veren iki tipik ülke olarak görülmektedir.

Batılılaşma ve modernleşme sürecinde çok geç kalan Rusya, geçiş aşamalarını büyük adımlar atarak hızlandırmıştır. Rusya'da Batılılaşma Çar I. Petro ile başlamamıştır. Çünkü, çok daha önceleri Rusya seçkin sınıfında hümanizma ile birlikte, yeni çağın Avrupa kültürüne de eğilim duyulmuş ve Avrupalı yaşama biçimi her alana girmeye başlamıştır (1).

Bir ada ülkesi olan Japonya, yüzyıllar boyu toprak beylerinin ve aristokrat bir savaşçı kastın oluşturduğu, merkezileşmemiş bir feodal oligarşi tarafından yönetilmiştir. 19. yüzyılın ortalarına kadar iyice içe dönük kalan ve yabancı etkilere karşı direnen Japonya, dünya ölçülerine göre siyasal açıdan olgunlaşmamış, ekonomik yönden geri ve askerî bakımdan da kudretsiz kalmıştır (2). Meiji dönemiyle birlikte, Batı uygarlığından yararlanmanın bir gereği olarak, Japonya'ya yabancı uzman ve öğretmenlerin getirilmesine ka0.rar verilmiştir. Prusya-Alman modeline dayalı yeni bir anayasa yapılıp hukuki sistem yenilenmiş; eğitim sistemi çok büyük çapta genişletilerek pek rastlanılmayan bir okur yazarlık oranına ulaşılmış; giyim kuşam ve takvim değiştirilmiş; çağdaş bir bankacılık sistemi kurulmuş; günün gereklerine karşılık verecek bir Japon donanmasının oluşturulması konusunda danışmanlık yapmak üzere, İngiltere Krallık Donanmasından, ordunun çağdaşlaştırılmasına yardımcı olmak için Prusya genelkurmayından uzmanlar getirilmiştir. Japon subayları Batı'ya askeri ve donanma akademilerine gönderilmiş, yerli bir sanayi kurulmakla birlikte, dışarıdan çağdaş silahlar satın alınmıştır. Devlet, demiryolu ağının, telgraf hatlarının ve deniz yollarının oluşturulmasını özendirdiği gibi, ağır sanayi, demir-çelik, gemi yapımcılığı gibi alanları geliştirmek ve tekstil üretimini de çağdaşlaştırmak üzere yeni yeni ortaya çıkan Japon girişimcileriyle ortak çalışmaya başlamıştır (3).

Batılılaşmayı:"Batılı olmayan bir toplumun Batı normlarına göre yeniden yapılanması" şeklinde tanımlamak mümkündür (4). Osmanlı'da adı konulmamış olan Batılılaşma olgusu, "dış zorlamadan çok, bir iç kararın sonucu" olmuştur (5). Sonuç olarak Osmanlı Batılılaşması,"Batılı olmayan bir toplumun, laik olmaksızın Batılılaşmasının mümkün olmadığını gösteren bir iklim yaratması açısından da diğer Hıristiyan olmayan toplumlara engin bir deney fırsatı hazırlayan yoğun, inatçı ve yararlı bir oluşum" örneği sunmuştur (6).

(*) Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü.

(1) İlber Ortaylı, "Batılılaşma Sorunu", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi,** cilt.1, İstanbul (1983) s. 136; Cyril E. Black, **Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri,** (çev. Fatih Gümüş), Ankara, 1986, s. 104.

(2) Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri,** (çev. Birtane Karanakçı), Ankara, 1990, 2. Baskı, s. 241.

(3) W. Eberhard, **Eski Devirlerden Zamanımıza Kadar Uzak Doğu Tarihi,** Ankara, 1992, 3. Baskı, ss. 204-205;; Black, a.g.e. ss. 100-104; William H. McNeill, **Dünya Tarihi,** (çev. Alâeddin Şenel), Ankara, 1994, 3. Baskı, ss. 502-504.

(4) Mehmet Ali Kılıçbay, "Osmanlı Batılılaşması", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi,** cilt. 2, s. 147.

(5) Ortaylı, **a.g.e.** cilt. 1, s. 137.

(6) Kılıçbay, **a.g.e.** cilt. 1, s. 152.

Osmanlılar'ın Batılılaşması tekdüze doğrusal bir süreç değildir. Değişik zamanlarda, değişik bunalımların hızlandırdığı yeniden biçimlendirdiği bir süreçtir. Osmanlılar çevreselleşme süreci içinde Batıyla artan ilişkilerinde, ister askerî, ister diplomatik, ister ekonomik olsun, karşılaştıkları sorunların çözülmesinde kendi kurumlarının ve kapasitelerinin yetersiz kaldığını görmüşlerdir. Batı, Osmanlılar için hem kendi kurumlarının yetersizliğinin göstergesi olmuş, hem de yeni düzenlemeler (için örnek) oluşturmuştur. Osmanlı Batılılaşması, varlığını sürdürmeye dönük savunmacı bir Batılılaşmadır. Osmanlı Devleti'nin "Batılılaşma ve çevreselleşme süreci içinde altyapısını belli kesimlerde de olsa kendi denetimi altında tutarak geliştirmeye çalışması, onu yeni teknolojileri benimsemek ve ülke içinde yeniden üretilir hale getirecek biçimde eğitim sistemini yeniden düzenlemek durumunda bırakmıştır" (7). Osmanlı Devleti'nde özellikle 18. yüzyılda başlayan Batılılaşma ile, sivil ve askerî alanda birçok Batılı uzman gelmiş bu uzmanların raporlarından ya da öğretmenliğinden yararlanma yoluna gidilmiştir.

Osmanlı Devleti'ne Batılılaşması konusunda, yabancılar tarafından verilen raporlardan ilki, 1716 sonlarında İstanbul'a gelmiş olan ve bir Huguenot grubununun başında bulunan De Rocheford'a ait olan rapordur. Bir Fransız subayı olan de Rocheford, o zamanki sadaret kaymakamı olan İbrahim Paşa ile görüşmelerde bulunmuş ve başlığı, "Bâb-ı Âli Hizmetinde Bir Ecnebi Askeri Mühendisleri Kıtası Teşkili" olan on sayfalık bir rapor sunmuştur. Bu proje "geleneksel Osmanlı militer örgütleri dışında ya da onun yanında ilk Avrupa yöntemli bir örgüt kurup yetiştirilecek olan fen subaylığı önerisidir" (8) fakat proje başarıya ulaşamamıştır (9).

Türkçede "gerçek" adını alan ve aslında bir Fransız olan David, 1720'de İstanbul'da bir itfaiye takımı kurma önerisinde bulunmuş ve önerdiği bu itfaiye örgütünü kurmuştur (10). Yine bir Macar devşirmesi olan İbrahim Müteferrika matbaanın kurulmasına ilişkin olarak 1732 yılında kırk dokuz sayfa uzunluğundaki bir raporu padişaha sunmuştur. "Usul-ül Hikem fi Nizam-ül Ümem" (Ulusların Düzeni Üzerine Akıl İlkeleri) adını taşıyan bu raporda: Osmanlı devlet kurumunun bozulması, Avrupa devletlerinin güçlenişlerinin nedenleri ve Osmanlı Devleti'nin gelişebilmesi için neleri öğrenip alması gerektiği belirtilmiştir (11). 1730 Yeniçeri ayaklanmasından sonra, Avrupa'da oldukça tanınmış bir Fransız asilzâdesi olan Kont Bonneval, 1731 yılında Sadrazam Topal Osman Paşa tarafından Avrupa tarzında humbaracı kıtaları kurmakla görevlendirilmiş, 1734'de Üsküdar'da açılan hendesehânede humbaracıbaşı ünvanını almıştır (12). III. Mustafa döneminde, Fransa'nın İstanbul'daki elçisinin damadı ve Macar soylularından olan Baron de Tott, topçu öğretmen sıfatıyla devlet hizmetine girmiştir. Baron de Tott, yeni istihkam ve topçu kıtalarının oluşmasına, eğitilmesine yardım etmiş, top dökümhanesini yeniden düzenlemiş ve hendese okulunda bazı dersleri okutmuştur. Bu arada Campbell'de kendisine yardımcı olmuştur. Ruslar'ın 1783'de Kırım'ı alması Osmanlı Devleti'nde yeni bir reform programına hız vermiştir. Doğu'daki çıkarlarının Ruslar tarafından zarara uğratılacağından korkan Fransızlar, bu reform programında Osmanlı Devleti'ne yardımcı olmuşlardır. Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın girişimi ve Fransız elçiliğinin de yardımıyla, öğretmen olarak Ermeni tercümanlarla çalışan iki mühendis subayıyla birlikte, yeni bir eğitim kursu açılmıştır (13).

1784 yılında Louxembourg dükünün oğlu, Duc Charles Emanuel Sgismond de Montmorency'de bir ıslahat projesi önerisinde bulunmuştur. Islahat projesinde, Osmanlı ordusunun yenilgiler alışının gerekçeleri açıklanmıştır: Osmanlı ordusunda, yeni savaş yöntemlerinin, yeni savaş araçları yapan tekniklerin, yeni çakmaklı tüfeklerin ve sürat toplarının bilinmemesi sıralanmış, öneri olarak da, 1200 kişilik bir Fransız subay uzman heyetiyle birlikte, Rodos ya da Girit'te karargâh kurulması ve böylece Osmanlı ordusunun modernleştirilmesi sunulmuştur (14).

(7) İlhan Tekeli- Selim İlkin, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü,** Ankara, 1993, s. 54, 58.
(8) Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu,** Ankara, 1984, s. 47; Berkes, a.g.e. ss. 46-47.
(9) Lewis, **a.g.e.** s. 47.
(10) Lewis, **a.g.e.** s. 47.
(11) Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma,** İstanbul, tarihsiz, s. 54.
(12) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi,** cilt. 4, Bölüm. 1, İstanbul, 1988, ss. 322-325; Nafi Atuf Kansu, **Türkiye Maarif Tarihi,** Ankara, 1930, ss. 43-44; A.Adnan Adıvar, **Osmanlı Türklerinde İlim,** İstanbul, 1982, 4. Baskı, ss. 182-183; Robert Mantran, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I** (çev. Server Tanilli), İstanbul, 1991, ss. 339-340.
(13) Berkes, **a.g.e.** ss. 81-83.
(14) Berkes, **a.g.e.** s. 80; Ordunun olduğu kadar Osmanlı bahriyesinin de modernleştirilmesi önemsenmiştir. Bu amaç için İsveç'ten mühendis ve ofiçiyaller getirilmiştir. İlk etapta mühendis Rode olmak üzere toplam onbir kişilik bir grup 1795 yılında İstanbul'a gelmiştir. Konu ile ilgili olarak bakınız. İdris Bostan, "Osmanlı Bahriyesinde Modernleşme Hareketleri", **150. Yılında Tanzimat,** Ankara, 1992, ss. 69-90.

Osmanlı Devleti'nde yabancı uzmanlardan yararlanma sadece rapor sunmalarını isteme şeklinde olmamış aynı zamanda fiilen onlardan yararlanma yoluna gitme şeklinde de olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde Batılı uzmanlardan yararlanma Fransız subayları ile başlamıştır. 1789'da Prusyalı subay Von Goetze'nin gelmesiyle birlikte Alman uzmanlardan da yararlanılmaya başlanılmıştır. II.Mahmut, 1836'da Alman imparatoru III.Wilhelm'den öğretmen istemiş ve Helmuth von Moltke, Köpke, Laue, Mühlbach, Vincke ve Fischer'den oluşan grup Türkiye'ye gönderilmiştir. Bu grubun 1839'da Almanya'ya dönmesinden sonra.1868'de ikinci grup Alman subaylar gelmiş ve 1875'e kadar bunların sayısı on ikiye ulaşmıştır. Bir kısmı Müslüman olup Osmanlı'da kalan bu subaylardan bazıları şunlardır: Blum, Grünwaldt, Wendt (Nadir Paşa), Lehmann, Lühling (Mahir Paşa), Schwensfeuer (Rami Paşa), Strecker (Reşit Paşa) ve von Malinowski (Emin Paşa). 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda II. Abdülhamid, Almanya'dan tekrar subaylar istemiştir. Bunun üzerine Johannes Kaehler başkanlığında Kamphoevener, Hobe ve Ristow Türk ordusunda çalışmak üzere Osmanlı'ya gelmişlerdir. 1883'de Colmar Freiherr von der Goltz ve başka denizci danışmanlar da gelmiş, bazı Türk subaylarını da eğitim için Almanya'ya gönderilmiştir. Kamphoevener, 1909'a kadar 27 yıl Türk hizmetinde kalırken Kaehler, Ristow ve Von der Goltz da ölünceye kadar Türkiye'de kalmışlardır. Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Alman subayların sayısı ise 800'ü geçmiştir (15).

1841'den itibaren Mühendishane-i Bahr-i Hümayûn'de, matematikçi Mister Sang, Tıphane-i Âmîre ve Cerrahhâne-i Mamûre'de Dimitraşko Morozbeyzâde, Mehmet Necati adını alan bir Macar tabip, 1831'de Cerrahhane'nin düzeltilmesi için getirilen Fransız uzman Sade de Galiere; 1844'deki ölümüne kadar Avusturyalı Karl Ambrosso Bernard, daha sonra yine yurttaşı olan Dr.Sigmund Spitzer bulunmuşlardır. 1896'da tıbbiye eğitimine bir yenilik vermek için Almanya'dan uzmanlar getirilmiş ve bunlar tarafından Gülhane Hastanesi bir uygulama okulu haline dönüştürülerek okulun düzeltilmesi yoluna gidilmiştir. Mekteb-i Ulum-i Harbiye'de resim öğretmeni olarak İspanyol Şirans, talim öğretmeni olarak Fransa'lı Mavoni, Fransızca öğretmeni olarak Fransız Dr. Arkirus ders vermişlerdir. Majino, fen bilimleriyle ilgili değişik derslere, Manyan, savaş taktikleri ile ilgili derslere, Dobrovil, süvarilikle ilgili derslere ve yine bir Fransız olan Malinofest ise istihkâm ve hücumla ilgili branş derslerine girmişlerdir. Bu öğretmenlerin yanına Avrupa'da öğrenim görmüş birer Türk subayı yardımcı olarak verilmiştir. Ziraat Mektebi'nde Kigork Efendi, Mösyö Karınca ve Ermeni Amasyan Efendi; Mekteb-i Mülkiye'de, Gavri Efendi; Lisan Mektebinde, Fransız Bern dö Montan Ruj Nam Kimesne, Adosidi Efendi, Ohannes Efendi, Dübuva, Perdin, Kostaki, Dikran, Konstantina Efendiler; Darülfünun-ı Sultani'de, Jakmo, Perar, Karolidis, Dolis, Jakobo Şövalye, Karo, Baroçi, Nikolaki Efendiler ders vermişlerdir (16).

Ders verme uğraşının yanında, raporları ile öneriler sunan sivil yaşama ilişkin uzmanlar da getirilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Tarım alanında iki Avrupalı uzmandan ilki olan Dr. Vadis, örnek bir çiftlik kurmak için; Ekerlen adındaki ikinci uzman ise bağcılık ve ipek böcekçiliğini ıslah ve hastalıklardan korumak amacıyla getirilmiştir. Ekerlen tarafından Amerikan Asma Fidanlığı Numûne Bağı ve Aşı Ameliyat Mektebi kurulmuştur (17). M. Gilne'nin önerisi üzerine Fenni Resim ve Mimarisi kurulmuştur. 1878 yılında kurulan Mekteb-i Fünun-ı Maliye'nin kurucuları arasında Edwards Efendi bulunurken, Hukuk Mektebi'nin başınada aslen Alman olan Emin (Emil) Efendi getirilmiştir. Hendese-i Mülkiye Mektebi'nin öğretmen kadrosunda, Jachmund, Kos, Land ve Forcheimer'den oluşan bir Alman uzmanlar kadrosu yer almıştır. 1892'de açılan Gümrük Darültalimi, Alman uzman Bertran yönetiminde açılmıştır. Dilsizler ve Körler Okulu'nun kuruluşunda dönemin Ticaret Mektebi Müdürü Grati Efendi'nin raporu yer almıştır. Gülhane Askerî Tabâbet Tatbikâtı Mektebi ve Seririyâtı'nın yönetimine Alman Prof. Rider ve Alman Dr. Dayke getirilmiştir. Türkiye'de ilk Orman Mektebi'nin kurucusu da Louis Tassy'dir (18). Sir Frey, 1909'da Türkiye'de kız okullarının düzeltilmesi hakkında Maarif Nezareti'ne bir rapor sunarken; Dr.Wieting, "Tahsil-i Tababetin Islahı Hakkında" M. Lukas da, "Sanayi Okullarının Islahı Hakkında" raporlar sunmuşlardır (19). Müzik alanında gerek da-

(15) Mustafa Ergün, "Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** cilt. 6, sayı. 17 (Mart 1990), s. 446; Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye,** cilt. 2, İstanbul, 1983, 1. Baskı, s. 75.

(16) Osman Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi,** İstanbul, 1977, ss. 320-367; Kemal Beydilli, **Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne,** Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi (1776-1826), İstanbul, 1995, s. 85; Ekmelettin İhsanoğlu, "Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Bilim ve Eğitim Anlayışı", **150. Yılında Tanzimat,** Ankara, 1992, ss. 335-393.

(17) Ergin, **a.g.e.** ss. 566-701.

(18) F. Reşit Unat, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış,** Ankara, 1964, s.135.

(19) Ergün, **a.g.m.** ss. 446-447.

Osmanlı Devleti değişik alanlarda birçok uzman getirtmiştir. Ancak hem uzman seçimi iyi yapılamadığından hem de kendilerine rahat çalışma olanağı sağlayacak bir kadro bulamadıkları için, birkaçı dışında bu uzmanlar başarısız olmuşlardır. "Bu başarısızlıkta bazı uzmanların kontratlarını uluslar arası bir taahhüt biçimine sokmaları, mensubu oldukları devletin çıkarları ve siyasetleri için çalışmaları, kendi ülkelerindeki bazı şirketlerin buradaki acentalığını yapmaları, komisyoncu olmaları ve yalnızca İstanbul'da yaşamaları" da etkili olmuştur

nışmanlık, gerek öğretmenlik, gerekse yöneticilik yapmış olan Fransız uyruklu Monsieur Manguel, İtalyan Giuseppe Donizetti, İtalyan Callisto Guatelli, Fransız d'Arenda Paşa, gelen diğer uzmanlar arasında yer almışlardır (20).

Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılın ilk yarısından sonra genelde devletin askeri ağırlıklı çağdaş bilgi boşluğunu doldurmak ve mühendislik dallarındaki zayıflığını ortadan kaldırmak amacıyla çağrılan çok sayıda uzmanı istihdam alanları açısından dört grupta toplamak mümkündür:

1) Mühendisler.

2) Modern savaş sanatını öğretecek subaylar.

3) Çeşitli iş kollarında çalışacak kalifiye işçiler.

4) Tabib ve cerrahlar.

Yabancı uzmanların Osmanlı Devleti'ne getirilmeleri de dört gruba ayrılabilir:

1) İlgili devletlerin İstanbul'daki elçileri aracılığıyla getirilenler.

2) Devlet adamlarının girişimleriyle gelenler.

3) Yurtdışındaki elçiler aracılığıyla çağrılanlar.

4) Kendiliğinden işçi olarak çalışmak üzere gelenler.

Bunlar içinde, ilgili devlet elçisinin girişimleriyle, dolayısıyla resmi yollardan ve izinli gelen askeri ve teknik gruplar ile kendiliğinden gelen işçiler birbirlerine zıt iki grup gibidirler. Bireysel olarak gelenler birazda günümüzdeki kaçak yabancı işçileri gibidirler. Gelen bu kişiler genelde bekar ya da eşleri yanlarında değildir. Bazılarının ülkelerinde evli oldukları, bazılarının da Osmanlı Devleti'nde Müslümanlığı seçerek, din ve kimlik değiştirdikleri görülmektedir. Yabancı mühendis, askeri eğitmen ve usta işçilerine verilen maaşlar aynı işi yapan yerli elemanların çok üstündedir (21).

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti değişik alanlarda birçok uzman getirtmiştir. Ancak hem uzman seçimi iyi yapılamadığından hem de kendilerine rahat çalışma olanağı sağlayacak bir kadro bulamadıkları için, birkaçı dışında bu uzmanlar başarısız olmuşlardır."Bu başarısızlıkta bazı uzmanların kontratlarını uluslar arası bir taahhüt biçimine sokmaları, mensubu oldukları devletin çıkarları ve siyasetleri için çalışmaları, kendi ülkelerindeki bazı şirketlerin buradaki acentalığını yapmaları, komisyoncu olmaları ve yalnızca İstanbul'da yaşamaları" da etkili olmuştur (22).

Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nde yabancı uzmanlar ve öğretmenler Batılılaşmayı belirleyen dinamiklerden birisi olmuştur. Askerî okullar başta olmak üzere hemen bütün okulların kuruluşunda yararlanılan uzmanlar önceleri Fransa'dan getirilirken sonraları diğer Avrupa ülkelerinden getirilmişlerdir. Getirilen bu uzman ve öğretmenlerden bazıları sadece öğretmenlik yapmış, bazıları yapılması gerekenler hakkında raporlar sunmuş, ancak çok azı hem rapor verip hem de onun uygulamasında çalışmıştır (23).

(20) Bülent Aksoy, "Tanzimattan Cumhuriyete Musıki ve Batılılaşma", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi,** cilt. 5, İstanbul (1983) ss. 1216-1224.
(21) Beydilli, **a.g.e.** ss. 85-91.
(22) Mustafa Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi,** Ankara, 1982, s. 108.
(23) Ergün, a.g.m. s. 444; Osmanlı Devleti'nde Batı'dan kültür aktarımı üzerine önemli bir değerlendirme için bakınız. Halil İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerinde Arşiv Çalışmaları, İncelemeler,** İstanbul, 1993, ss. 425-430.